

Japan på 70-talet:

Exportkonkurrensen skärps importmöjligheterna ökar

JOHN EKSTRÖM

Allt talar för att expansionen under 60-talet i Japan kommer att fortsätta. Det innebär att nya industrier utsätts för japansk konkurrens på världsmarknaden, men också att en mycket expansiv hemmamarknad i Japan öppnas för importvaror från Europa. Svenska exportörer har anledning att fråga sig om de har en så effektiv försäljningsorganisation att de kan hävda sig inom ett av världens största köp-områden för både särpräglade konsumtionsvaror och avancerad industriutrustning.

I en föregående artikel behandlades några av de påtagliga dragen i Japans ekonomiska efterkrigsutveckling. Japan har nu intagit en plats bredvid USA som den dominerande ekonomiska stormakten utanför kommunistvärlden. Japan har blivit ett konsumtionssamhälle, vars 100 miljoner konsumenter har snabbt växande real-löner och en våldsamt aptit på nya konsumtionsvaror. Japan har blivit ett mångsidigt exportland genom att nya exportindustrier med egen stor hemmamarknad i ryggen tagit över dynamiken från de traditionella (från 50-talet bara) storexportörerna stål- och varvsindustri. Japan har blivit en av de verkligt stora sjöfartsnationerna, med en klart definierad politik att behålla handlingsfrihet på fraktmarknaden och kontroll över fraktsatserna beträffande sin stora råvaruimport.

Man kan peka på många faktorer som talar för att den japanska ekonomiska expansionen fortsätter hela 70-talet, och att Japan 1980 har hunnit ikapp och passerat flertalet europeiska industriländer också vad gäller per capita-inkomst. Det är svårare att sätta fingret på någon punkt, som på ett avgörande sätt invaliderar dessa japanska, allvarligt menade prognoser. Ett test för framtiden är dock om de villkor

och förhållanden, som gällt under och "förklarar" den hittillsvarande expansionen, kan väntas bestå eller förändras.

Dit vill jag främst räkna förhållandet att Japan är en "dual economy", dvs det består av två helt särskilda ekonomier, en modern, progressiv, industrialiserad sektor bredvid en traditionell jordbruks-, hantverks- och småindustri sektor, som föga förändrats men successivt avtappats på arbetskraft. Expansiva industrier har haft en reservoar av god och billig arbetskraft — framför allt ungdom — att ösa ur. De har också — genom att de är nya och så expansiva — fått en både företags- och anläggningssmässigt synnerligen effektiv organisation. Viktigt för framtidsbedömningen är att observera, att i alla branscher — utom de allra nyaste som den petrokemiska — denna dualism alltså består med en reservoar i en stor sektor av mindre, traditionella och möjligen specialiserade företag.

Dualismen har också blivit regional, därigenom att det varit den södra delen av huvudön Honshu som industrialiserats och urbaniserats. Området Tokyo—Osaka—Hiroshima, avståndsmässigt motsvarande Stockholm—Göteborg—Oslo, har nu 50 miljoner invånare, eller hälft-

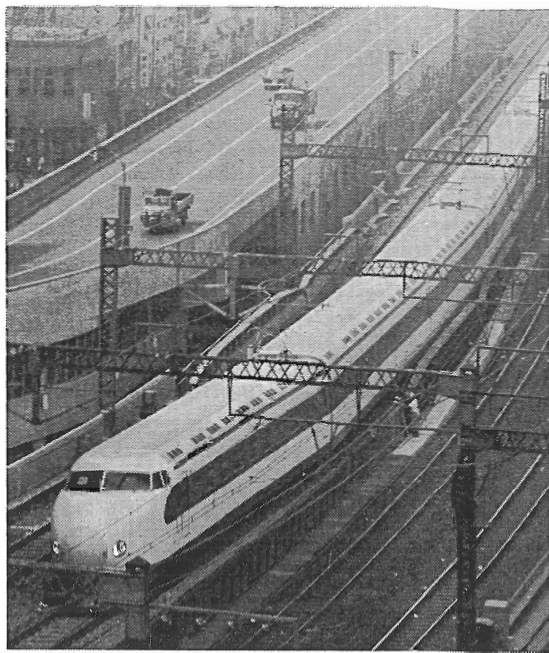
ten av Japans befolkning, och det beräknas år 2000 ha 85 miljoner eller 70 procent av befolkningen. Det är redan ett konglomerat av storstäder och utvecklas snabbt till en enda sammanhängande jättestad — en *Megalopolis*.

Den regionala koncentrationen har naturligtvis skapat enorma miljö- och kommunikationsproblem. Men koncentration och hög befolkningstäthet har också gjort det möjligt att bygga en kommunikationsstruktur som trots oerhörd belastning fungerar.

Mest bekant och illustrativ: expresstågförbindelsen Tokyo—Osaka, avstånd som Stockholm—Göteborg, restid 3 timmar 10 minuter, tåg i båda riktningarna var tjugonde minut under dagtid. Mindre bekant: tunnelbyggen för tåg och bil mellan huvudöarna, varav ett färdigt 1975, betydligt längre och djupare än Kanal-tunneln Frankrike—England. Därtill kommer omfattande motorvägsbyggen. Man torde vara gaddrad för att utvecklingen till världens sannolikt mest koncentrerade och differentierade industriområde inte kommer att blockeras från transportsidan.

En ur effektivitetssynpunkt viktig sida av dualismen är att de expansiva branschdelarna består av 5 à 10 företag — sällan mer och sällan mindre — som konkurrerar intensivt på hemmamarknad och exportmarknader. Därtill kommer att dessa, i sig själva stora företag, som kan ha många produktionsanläggningar, ingår i horisontella, oftast helt informellt organiserade företagsgrupper med en stor affärsbank eller ett stort handelsbolag i centrum.

Det egenartade med denna "koncernbildning mellan koncerner" är, att den inte bygger på omfattande ägargemenskap, och att de enskilda företagen synbarligen intar en mycket självständig ställning. Inte desto mindre fungerar "koncernledningarna" och deras stabsorgan som effektiva policyskapare och samordnare av verksamheten på längre sikt. Helt naturligt fungerar de främst vad gäller investeringar och finansiering, och en väsentlig konsekvens därav är att räntabiliteten på sikt är och kommer att vara ett avgörande styrelement. Det tycks också ligga i de fyra à fem största gruppernas målsättning att engagera sig på varje nytt branschområde som lovar bli expansivt. Den intensiva bevakningen grupperna emellan förklarar den språngvisa satsningen som varit typisk för Japan under efterkrigstiden — nu aktuell på bil-

Kommunikationsstrukturen byggs ut med snabba expresståg och tunnelbyggen för tåg och bilar.

industri och petrokemisk industri, och för början av 70-talet på industriellt byggande. Effektiviteten av den industristrategi, som dessa organisationsformer demonstrerat, talar starkt för att dynamiken skall bestå också i framtiden.

Det finns emellertid ett inslag i dessa industrigrupperns politik, som ur allmän effektivitetssynpunkt måste vara på både gott och ont, nämligen att de mycket långt befördrar köp "inom familjen". Den relativa kostnadshöjning detta måste innebära har kanske hittills inte varit besvärande, men den torde successivt komma att öka med ökad differentiering och komplexitet i produktionen. I stor utsträckning är dock underleverantörerna själva redan stora och specialiserade företag, vilka säljer både till andra kunder i Japan och på export.

Det finns ett förhållande som pekar på en klimatförändring i den japanska ekonomin: överflöd på arbetskraft och låga löner har varit en självklar beståndsdel av efterkrigsexpansionen. Under de senaste två à tre åren har för första gången denna tillgång satts ifråga. I industribygderna har industrin mött svårigheter att rekrytera arbetskraft i samma takt som utbyggnaden fordrat, och väsentliga löneökningar har blivit den första följd (1968—69 cirka 15 procent per år nominellt, cirka 10 procent reellt).

Det vore emellertid säkerligen förhastat att däri se ett avgörande hinder för en fortsatt hög expansionstakt, i varje fall under 70-talet. Dels finns reserver — men mindre lättåtkomliga — i de "gamla" delarna av den japanska ekonomin, vilket alltså gör fortsatta överflyttningsvinster möjliga. Dels är helt uppenbart rationaliseringsmöjligheterna alltjämt stora, inte minst på områden där det helt enkelt hittills inte lönat sig att applicera arbetsbesparande teknik på grund av det låga löneläget.

Slutligen kan man notera, att det just är de stora, snabbväxande koncernerna som har lättast att flytta arbetskraft. Arbetarnas traditionella och starka "bindning" till företaget ger koncernföretagen goda möjligheter t o m till geografiska omdispositioner.

• Lönekostnaderna stiger

Det är därför en rimlig och för övrigt ganska självklar hypotes, att de japanska lönerna kommer att stiga snabbt under 70-talet — både jämfört med tidigare utveckling och exempelvis Västeuropa. Men lönekostnaderna per timme — räknat med indirekta kostnader och i de stora exportföretagen — är mindre än hälften av motsvarande svenska. Japans position som prisledare för sina stora exportvaror blir därför knappast ifrågasatt ännu på länge.

Men det finns — på lite längre sikt sett — anledning att redan peka på att den japanska konkurrenskraften kan komma att än mer förskjutas till områden där tekniskt kunnande och forskning är avgörande faktorer, och att Japan på just de fälten kan förete stora komparativa fördelar. Ty även om arbetskraft i allmänhet blir knapp och dyr, så torde tillgången på utbildad — inte minst universitetsutbildad — arbetskraft förbli god och, jämfört med Europa och USA, också billig.

Det har hittills varit en nära nog generell företeelse att japansk industriexpansion byggs på utländska patent och licenser och på kontinuerlig methodsamverkan med stora amerikanska och europeiska företag. En teknisk klyfta kan därför sägas föreligga mellan japansk och amerikansk industri. Men Japan har också demonstrerat, att det inte är insatser på de första stadierna i innovationsprocessen eller på helt nya forskningsfält modell atomkraft och rymdforskning, som är de avgörande för ett lands ekonomiska tillväxt. Avgörande är i stället förmågan

att förstå och noga följa med det som sker i den nya tekniken på annat håll och att omsätta detta i nya metoder och nya varor. Svårigheten — och den har uppenbarligen den japanska industrin bemästrat — är att finna organisationsformerna för assimilation och omformning av forskningsresultaten.

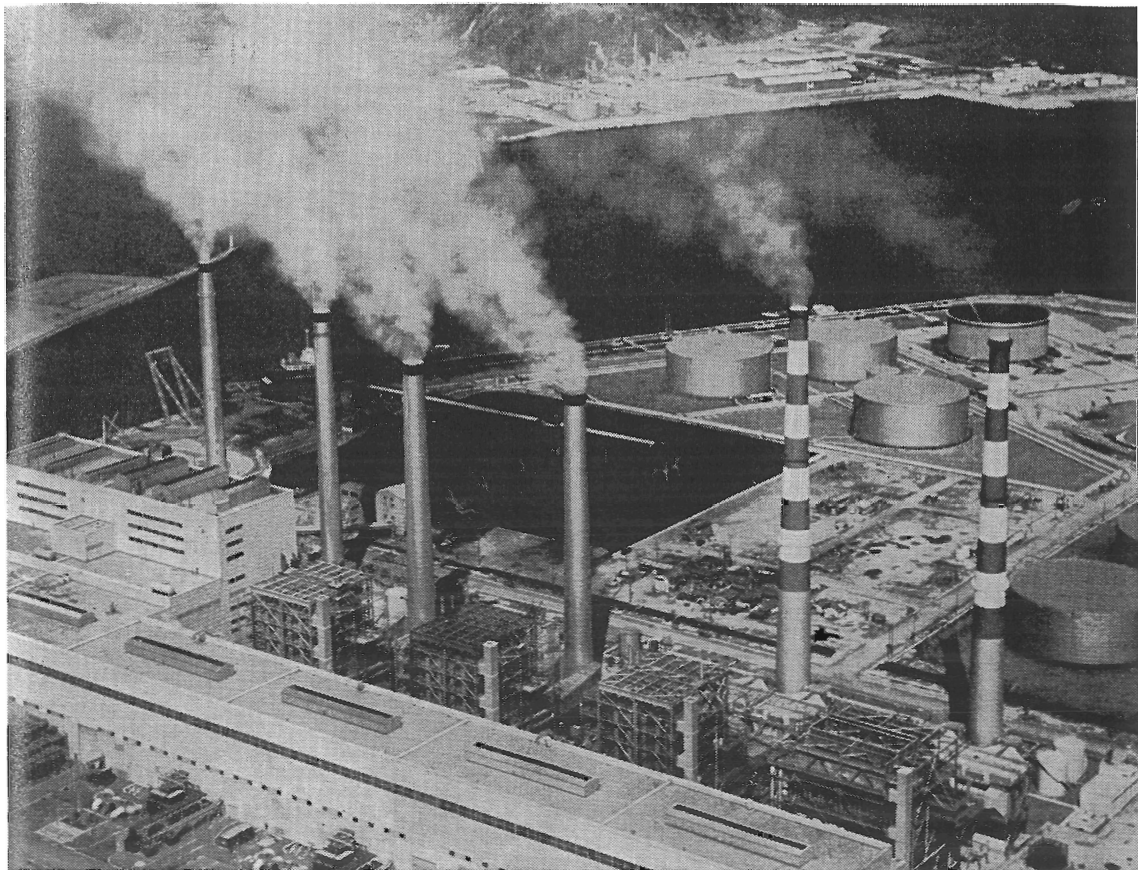
Kommer då inte trångboddheten, miljöproblemen, brist på tomtmark och snabbt stigande byggkostnader att fungera som broms på utvecklingen? Sannolikt efter hand, men ingen tycks egentligen räkna med ens möjligheten av någon explosion på dessa områden inom överskådlig framtid. Det politiska medvetandet om miljöförstöringen och om bostadsstandarden är outvecklat, och det kan för övrigt inte vara någon tacksam propagandistisk uppgift att ifrågasätta de ekonomiska mekanismer — och det "establishment" — som demonstrerat sin förmåga och som därför trovärdigt kan utlova fördubblade realinkomster till praktiskt taget alla på en tioårsperiod.

Inte ens de militanta studenterna vid universiteten attackerar i den riktningen. De utövar sitt tryck på regeringen främst för en snabbare "självständighetspolitik" gentemot USA, speciellt återförandet av Okinawa under japansk administration, och för "normalisering" av relationerna till Kina.

• Gas för kraftproduktion

Japanska myndigheter — statliga och kommunala — har engagerat sig i mycket omfattande åtgärder för att lösa de mest akuta tomtmarksproblemen. Genom torrlägningsprojekt längs Stilla havskusten av samma storleksordning som de holländska har åstadkommit ny och synnerligen välbelägen tomtmark för industrilokalisering. På i varje fall vissa miljöområden har man visat en förvånande radikalism, exempelvis genom kravet på att all ny kraftproduktion skall baseras på gas och inte på olja. Det förefaller — för en framtidsbedömning — i varje fall äventyrligt förutsätta, att de för oss så svårförståeliga japanska besluts- och opinionsmekanismerna inte skulle fungera också på dessa områden.

Japans återinträde på världsmarknaden och de nya vägar som den japanska industriutvecklingen tagit har redan utövat stort inflytande på industriländerna i Europa och Amerika. Stål- och varvsindustrierna världen över är de

Kraftverket i Yokosuka är beläget på tomtmark, som erövrats från havet. Japanerna prövar samma metod som holländarna, när det gäller att få nya utrymmen för den växande industrins behov.

första som fått känna av detta, och andra branscher står nu i tur. Att fundera på *vilka* detta kan vara och *hur* och *var* konkurrensen kommer att yttra sig kan i och för sig vara av intresse och nytta. Det förefaller emellertid som om det japanska perspektiv, som nu avtecknar sig ganska klart för 70-talet, ger anledning till frågeställningar betydligt vidare än så och på ett annat plan.

På det politiska fältet: Hur utvecklas maktbalansen USA—Japan i Stilla havsområdet och vad blir konsekvenserna för handeln? Beträffande handelspolitiken: Kan den kvantitativa regleringslinjen upprätthållas? För exportföretagen: Hur kommer den japanska exportexpansionen på Västeuropa att utvecklas? Och av inte mindre aktualitet: Kan inte redan nu den stora och snabbväxande japanska hemmamarknaden utnyttjas, eller i varje fall konkreta förberedelser insättas?

Det kan hävdas — och personligen tror jag därpå — att Japan i eget intresse, men natur-

ligtvis endast under tryck inifrån och utifrån, kommer att liberalisera sin importpolitik under 70-talet. MITI (den japanska handelslicensmyndigheten) driver av allt att döma en konservativ (och konserverande) politik, som sannolikt redan är övergripen av mera dynamiska målsättningar inom den centrala politiska ledningen. Det finns redan mycket starka importintressen att liera sig med, exempelvis de nationellt utbyggda, högeffektiva varuhuskedjorna.

Är fortsatt svensk export till Japan av de traditionella halvfabrikaten verkligen allt som kan uppnås under 70-talet? Utgör de svenska företagens representation genom de traditionella handelshusen den effektiva försäljningsorganisation som behövs på vad som redan idag är ett av världens största köpområden för såväl särpräglade konsumtionsvaror som avancerad industriutrustning? Kan det inte vara lönande att göra större och intelligentare insatser än att antichambra i MITI:s otrivsamma korridorer för importlicenser?